

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

EKONOMİDEKİ DEĞİŞEN DEVLET ANLAYIŞI

Hüsamettin İNAÇ*

Ümit GÜNER**

Sinan SARISOY***

Özet

Küreselleşme süreciyle beraber artan uluslararası rekabet ve yaşanan siyasal gelişmeler devletin rolünün yeniden düşünülmesine neden olmuştur. Küreselleşme, etkileşim sürecine giren her ülkede devletin yeniden yapılandırılıp, uluslararası alanda diğer ülkelerle rekabet edebilir seviyeye gelmesi konusunda ülkeleri yönetim reformu yapmaya zorlamaktadır. Bu noktada küreselleşme, uluslar arası üretim ve hizmet ağlarının ulus-ötesi sermaye ve yatırım akımları yoluyla gittikçe genişlediği bir süreçtir. Bu süreçte devlet kendisini yeniden tanımlayarak, ekonomik müdahalelerinin sınırını ve etkinliğini yeniden gözden geçirmek zorundadır. Çalışmamız günümüz değişen ekonomik yapısında devletin yeniden yapılandırılması tartışmalarına yönelik literatüre yeni bir esin kaynağı olmak amacını taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Küreselleşme, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması, devletin ekonomideki rolü, ulus-ötesi sermaye, blok inşası

---

* Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

** Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

*** Arş. Grv., Marmara Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü

THE CHANGING ASPECT OF STATE WITHIN THE ECONOMY

Abstract

The international competition has been faced and the political developments have been developed during the globalization process has been led to rethinking the role of the state. The globalization has reinforced the state to be reformed and reconstructed in order to make the state competitive in the international arena in economic respect and scope. In this standpoint, the globalization is a process, which made the international production and service networks broader through the trans-national capital and investment movements. For this reason, the state has bound to rethink and redesign its own structure by reviewing the limits and constraints of the economic intervention. In this context, our study has been focused on being inspiring for the literature towards the discussion and debates concerning with the restructuring of the state in convenient with the changing aspect of the global economic parameters.

Key words: Globalization, restructuring of public administration, role of the state in the economy, trans-national capital, building blocks

1. Giriş:

Bir arada yaşamının doğal sonucu olarak ortaya çıkmış kurumların en büyüğü olan devlet organizasyonunun üstlenmesi gereken rolün ne olduğu konusundaki tartışma, iktisatçıları ve sosyal bilimcileri meşgul eden en önemli tartışmalardan bir tanesidir. Büyüyen ve işlevleri artan bir kamu sektörü beraberinde hantal bir yapıyı ve etkin olmayan hizmet sunumunu doğurmuştur. İktisadi gelişmelerle ve değişen yönetim anlayışıyla beraber, toplumsal taleplerin artması, kamu hizmeti kavramının daha farklı anlamlar kazanması devletin yapısını değişime zorlayan nedenler olarak kısaca söylenebilir.

Devletin ekonomideki değişen rolü konusundaki çalışmasında Tanzi (1997), devletin rolünün tarihsel gelişmelerden kısmen ya da önemli oranda etkilendiğini ifade eder. Çoğu

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 12

Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

sanayileşmiş ülkenin Büyük Depresyon dönemindeki tecrübelerinin, büyük savaşların, komünizm tehdidinin ve önceki hükümetlerin politikalarının etkisiyle devlete rol biçtiklerini ifade eder. Gelişmekte olan çoğu ülkede ise devletin iktisadi rolünün bu ülkelerin sömürge olmaları hasebiyle yabancı güçlerden etkilendiğini belirtmektedir. Bu konuda, bağımsızlık zamanında ülkedeki teşebbüslerin çok azının devletleştirilebildiği, büyük kısmının ise sömürgeci güçlerin eline geçtiği örneğini verir. Devletin iktisadi rolünü etkileyen diğer faktörleri de şöyle sıralar (Tanzi 1997: 7): (a) kültürel veya dini gelenekten gelen sosyal davranışlar (b) piyasa veya özel kuruluşların etkinliği ve devletin ekonomiye ne ölçüde müdahale ettiğine bağlı olarak iktisadi gelişmişliğin seviyesi (c) ekonominin dışa açıklık seviyesi (d) doğal tekeller meydana getiren veya ortadan kaldıran veya finansal piyasalar, telekomünikasyon, taşımacılık gibi düzenlenmesi gereken yeni alanlar ortaya çıkartan teknolojik gelişmeler ve son olarak (e) devletin etkin müdahalesine olanak tanıyan sınırları belirleyen kamu yönetiminin kalitesi.

Devletin piyasaya karşı bir kısım avantajları bulunduğu bir gerçektir. Özellikle büyük ölçekte yatırım gerektiren altyapı hizmetleri gibi işlerin devlet tarafından yapılması gerektiği konusu çoğu iktisatçı tarafından kabul görmüştür. Kruger'a göre, devlet piyasa dışı bir organizasyondur ve genellikle büyük ölçekte işler yapmalıdır. Devlet; kanun ve düzeni sağlamaya yönelik işler (özellikle anlaşmaları uygulamayı içeren), bilgi sağlama (örneğin tarımsal araştırmalar ve büyüme) ve büyük ölçekteki kamu hizmetlerinin (örneğin yollar ve haberleşme) sunulması gibi, devletin bu hizmetleri sunmasının hiçbir dezavantajının olmadığı ancak özel sektörün bunu yapmaya kalktığında bir kısım dezavantajlarla karşılaşabileceği aktiviteleri gerçekleştirmelidir (Kruger 1990: 17)..

Ancak yine Kruger devletin, üretim, kredi ve döviz piyasalarının düzenlenmesi, yatırım izinleri gibi işlere kaynaklarını ve imkânlarını seferber etmesi neticesinde avantajlı olduğu işlerdeki avantajını kaybettiğini öne sürmektedir. Devlet başarısızlıklarının, devletin bizatihi avantajlı olmadığı hizmetlerin başarısız bir biçimde sunulmasından kaynaklanabileceğini ifade eder.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 12

Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Devlet müdahalesiyle ilgili fiili örnekleri eleştirenler sıklıkla devletin rolünün azaltılması suçlamasıyla karşı karşıya kalırlar. Az gelişmiş ülkelerdeki duruma bakılırsa bu ülkelerin yönetim ve organizasyon yeteneği olan eleman sayısında bir yetersizlik olduğu görülür. Eğer devlet bu elemanları yatırım ruhsatlarının dağıtımını veya bedava gübre dağıtımını gibi işlerin organizasyonunda kullanırsa, yol, haberleşme, okullar ve avantajının çok daha güçlü olduğu diğer kurumların geliştirilmesi gibi işlerin inşası ve devamında organize yeteneğini azaltmış olur. Çoğu gelişmiş ülkede altyapı hizmetlerinin düşük kalitede ve sınırlı arz edilmesi, ekonominin bütününde tüm üretici ve tüketiciler için yüksek maliyet kaynağı teşkil eder (Kruger 1990: Ibid: 17).

Bugün çoğu iktisatçı devletin ekonomide biraz rolü olması gerektiğini kabul etmektedir. Örneğin, adalet sisteminin devamlılığı gibi kamusal malların varlığı iktisatçılar tarafından kabul edilmektedir. Güncel tartışmaların birçoğunun ise şu sorular üzerine yoğunlaşması hiç şaşırtıcı değildir: Eğitim hizmetlerini devlet mi sunmalı? Devlet sağlık hizmetlerini düzenlemeli mi? Devlet finansal piyasaları nasıl düzenlemeli? Bu sorulara cevap verirken iktisatçılar bir etkin piyasa idealiyle başlarlar ve bu idealden ne gibi sapmalar olduğu sorusunu sorarlar. Bu yaklaşım, eksik rekabet, kamu malları, dışsallıklar ve eksik bilgilenmeden kaynaklanan piyasa başarısızlıkları konusunda geniş bir literatüre dayanmaktadır. Bu literatürün cazibesi, piyasa başarısızlıklarını tanımlamak ve bu başarısızlıkların farkında olan ve diğerkâm (benevolent) devlet politikalarının bu sorunları çözebileceğini göstermektir (Hellman ve Murdock 1997: 275).

2. Devletin Ekonomideki Rolü: Değişimin Teorik Perspektifi

Değişim, insanlık tarihinin bütün dönemlerinde var olmuştur. Ancak son elli yılda bu değişimin hızı, öndeki dönemlerle karşılaştırılamayacak düzeyde artış göstermiştir. Bu nedenle değişim tarih boyunca yaşamış bütün insanların, hızlı değişim ise çağımız insanının yakından tanık olduğu bir olgudur. Üretim yöntemlerinden pazarlamaya, tüketim kalıplarından yönetim biçimine, uluslararası örgütlerin etkinliğinden ulus-devletin egemenlik

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

sınırlarının yeniden belirlenmesine kadar birçok alanda büyük bir değişim gözlenmektedir (Demir 2003: 8).

Dünyamızda meydana gelen gelişmeler kamu yönetimi ve kamu hizmeti anlayışının da değişmesine yol açmıştır. Öyle ki, daha önce kamu hizmeti olarak kabul edilmeyen bir hizmet alanının kamu hizmeti olarak algılanması, daha önceleri önemli bir kamu hizmeti olarak kabul edilen bazı hizmetlerin bugün artık kamu hizmeti olmaktan çıkması, bu alandaki hızlı gelişmelerin göstergeleri olarak kabul edilebilir. Bütün bunlara son yıllarda geniş halk kitleleri tarafından kabul gören “Kamu Yönetiminin Küçültülmesi” çalışmaları, kamu yönetimine bakış açısının yeniden değişmesine yol açmıştır. İyi işlemeyen, pahalı kamu hizmeti sunan, hantal ve yozlaşmış bir kamu yönetiminden, iyi işleyen, daha etkili, daha verimli, daha hızlı ve daha ucuz kamu hizmeti sunan bir kamu yönetimine geçişi ifade etmek amacıyla kullanılan “Kamu Yönetiminin Küçültülmesi” kavramı, bütün ülkelerdeki, kamu yönetiminden yakınan bütün kesimlerin desteklediği bir kavram haline gelmiştir (Aykaç 2002: 15).

Kamu yönetimini değişime zorlayan etkenler üç ana ekseninde oluşmaktadır. Birincisi, kamu harcamalarının bütçe üzerine getirdiği yük ve bütçe açıklarının mali sistemde yol açtığı sıkıntılardır. İkincisi, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı değişimdir. Üçüncüsü, toplumsal talepler karşısında kamu kesiminin performansının yetersiz kalmasıdır. Türkiye’de olduğu gibi gecikmiş reformların kamu yönetiminde yol açtığı verimsizlikler, işlevlerin yerine getirilememesi, koordinasyonsuzluk da bu kümeye eklenebilir. Kamu yönetimi reformu da bu nedenlere paralel olarak iki ana temel üzerine yapılandırılmaktadır. Birincisi, devletin rolü, diye de ifade edilen kamu yönetiminin görev alanının ne olacağıdır. İkincisi bu görevlerin nasıl yapılacağıdır (Yılmaz: 21).

Devletin ekonominin işleyişi ile ilgili olarak üstlendiği rolü tasvir ederken, iki uç işlevler bütününe temel almak mümkündür. Bir uçta, devlet ekonomik hayata doğrudan müdahalede bulunmaksızın sadece, eğitim, sağlık ve savunma gibi temel kamu hizmetlerinin sunumu ile hukuk ve düzen ile makroekonomik istikrarın sağlanması gibi *minimal işlevler*

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 12

Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

üstlenirken, diğer uçta işletmecilik yapmak ve girişimleri doğrudan koordine etmek gibi *aktif müdahaleci işlevler* üstlenebilmektedir. Değişik ülkelere bakıldığında, devletin ekonomik kalkınma sürecinde gelinen noktaya ve kendi yönetim kapasitesine bağlı olarak bu iki uç işlevler bütününe bileşimine karşılık gelen bir rol üstlendiği görülmektedir (Emek 2002: 52).

Küreselleşme süreciyle beraber artan uluslararası rekabet ve yaşanan siyasal gelişmeler devletin rolünün yeniden düşünülmesine neden olmuştur. Küreselleşme, etkileşim sürecine giren her ülkede devletin yeniden yapılandırılıp, uluslararası alanda diğer ülkelerle rekabet edebilir seviyeye gelmesi konusunda ülkeleri yönetim reformu yapmaya zorlamaktadır.

Devletin rolüyle ilgili yeni ve farklı kaygıların ve soruların kaynağı dünyada yaşanan dört önemli gelişmedir (WB Report 1997: 1):

1. Eski Sovyetler Birliği ve Merkezi ve Doğu Avrupa'daki kumanda ve kontrol ekonomilerinin çökmesi
2. Yerleşik sanayi ülkelerinin çoğunda olan refah devletinin mali krizleri
3. Doğu Asya'daki 'mucize' ekonomilerde devletin rolünün önemi
4. Dünyanın çeşitli yerlerinde devletlerin çökmesi ve acil insani durumların patlak vermesi

Küresel platformda devlet tartışmalarının son zamanlarda yeniden alevlenmesinin bir dizi nedene dayandığını ifade etmek mümkündür. Bu nedenler ana başlıklar halinde şöyle sıralanabilir (Saygılıoğlu-Arı 2000: 27–30):

1. Devletin ekonomide oynadığı rolün boyutlarını gösteren ve iktisat bilimi literatüründe “kamu harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya (PE/GNP) oranının, özelleştirme uygulamalarına rağmen yükselmeye devam etmesi

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 12

Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

2. Devleti küçültme politikalarının az gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede yarattığı sosyal, ekonomik dengesizlikler ve dolayısıyla toplumda çöküntü ve sefaletin derinleşmesi

3. Başarısız devlet olgusu

4. Kamu yönetiminin, performans açısından dolayı değer ve saygınlık yitirmesi, yolsuzluk ve israf eğilimi

5. Devletin ekonomi politikalarını belirlemede uluslararası finans piyasalarının önceki dönemlere göre oldukça etkin bir rol oynaması

6. Özgür piyasa ve hakem devlet düşüncesi çerçevesinde şekillenen ekonominin deregülasyonunu zorunlu kılan politikaların yaygınlaşması

7. Devletin daha önce üstlendiği birçok mali işlevin piyasaya bırakılması ile kamu maliyesinin hem hacim hem de nitelik olarak değişmesi ve etkisizleşmesi.

Devletin mali alandaki rol ve fonksiyonlarındaki değişime neden olan en önemli faktör, 1970’li yılların sonlarından itibaren birçok ülkede piyasa ekonomisine dayalı sistemin yaygınlaşmaya başlamasıdır. İngiltere ve ABD’nin öncülüğünü çektiği birçok ülke, milli ekonomi içerisinde kamu kesiminin payını küçültücü ve dolayısıyla piyasa ekonomisinin payını arttırıcı mali politikaları uygulamaya koymuştur. Bu dönemlerde literatürde devletin ekonomideki payı ile ekonomik refah arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik çalışmaların yaygınlaşması ve bunun etkisiyle söz konusu ülkede iktidara gelen hükümetlerin piyasaya uyumlu politikaları benimsemesi söz konusu olmuştur (Dileyici 2004: 32).

Piyasa ekonomisinin yaygınlaşması ve dolayısıyla devletin mali alandaki rolünün değişmesinde etkili olan bir başka faktör de Sovyetler Birliği’nin dağılarak bağlı ülkelerin birer birer bağımsızlıklarını ilan etmeleri olmuştur. Eski doğu bloku ülkeleri de dünyadaki piyasa ekonomisi ağırlıklı bu trende bağlı kalmayı tercih etmişlerdir. Bu bağlılıkta, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşların bu ülkeler için tavsiye ettikleri politikalar ve

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 12

Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

istikrar programlarının da piyasa ekonomisi ağırlıklı çözümler içermesi de etkili olmuştur (Dileyici 2004: 32).

Yukarıda belirtilen nedenlere daha başkaları da eklenebilir. Ancak burada önemli olan durum devletin rolünün uzun bir süredir tartışıldığı ve birçok ülkenin devlet reformu ile ilgili çalışmalar yaptığıdır.

Kurumsal ve akademik alanda yaşanan gelişmeler ve yapılan çalışmalar da yeni arayışlara katkıda bulunan önemli bir unsurdur. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde *David Osborne* ve *Ted Gaebler* tarafından yazılan *Reinventing Government* isimli kitap, ABD'nin kamu yönetimi reformu çalışmalarında çok etkili olmuştur. Mikroekonomi alanında ortaya çıkan asıl-vekil teorisi (principle-agent theory), kurumsal ekonomi, kamu tercihleri teorisi (public choice theory), motivasyon teorisi gibi konularda yaşanan gelişmeler mevcut anlayışta değişikliklerin kurumsal temelini oluşturmaktadır. Kamu yönetiminde de Yeni Kamu Yönetimi (New Public Management) yaklaşımı ortaya atılmıştır. İdare (administration) yerine yönetim (management) kavramını kullanan bu yaklaşım, özü itibarıyla işletme yönetiminde kullanılan kavram ve yöntemleri kamu yönetiminde de uygulamaya yöneliktir (Yılmaz 2001: 6).

Dünya Bankası tarafından hazırlanan 'Değişen dünyada devlet' başlıklı raporda devletin birinci görevini (the first job of the states) temel hakların sağlanması olarak tanımlamaktadır. Her hükümetin misyonunun temelinde beş temel ödevin bulunduğunu, bunlar olmaksızın sürdürülebilir, paylaşımcı ve fakirliği azaltıcı gelişmenin imkansız olduğu belirtilmektedir. Bu ödevler şunlardır(WB Report 1997 Ibid:2):

- Hukuk sistemi tesis etme
- Makroekonomik istikrarı içeren, saptırıcı olmayan çevre politikasını sürdürme
- Temel sosyal hizmetler ve altyapı yatırımları yapma

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

- Saldırılarından koruma
- Çevreyi koruma

Aynı raporda çoğu ülkede kamu kesimince sunulan altyapı, sosyal hizmetler ve mallar gibi tekel niteliğindeki mal ve hizmetlerin artık kamu kesimince sunulmasının çok da iyi bir iş olmadığı vurgulanarak, teknolojik ve organizasyonel yenilikler sayesinde, şimdiye kadar kamu kesimince sınırlandırılan işlerin özel sektör için de rekabetçi fırsatlar ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bu fırsatlardan yararlanabilmek için -ve kamu kesiminin sınırlı kapasitesini daha iyi kullanabilmek için- hükümetler altyapı ve hizmetlerin finansmanı ile dağıtımını ayırmaya başlamışlar ve doğal tekel piyasalarının tekel kısımlarını bölmeye başlamışlardır.

Bu durum, etkin bir regülasyon sistemini varlığını zorunlu kılmaktadır. İyi bir regülasyonun tüketicilerin, çalışanların ve çevrenin korunmasına yardımcı olacağı vurgulanmaktadır. Yine aynı şekilde regülasyon yoluyla tekel gücünün kötüye kullanılmasının engelleneceği ve regülasyonun rekabete ve yeniliklere yardımcı olacağı özellikle belirtilmektedir.

1990’larda en büyük siyasal görev devlet reformu yapmak ya da devleti yeniden inşa etmek olmuştur. 1930’lu ve 1960’lı yıllar arasında devlet, ekonomik ve sosyal gelişmeyi besleyen önemli bir faktör olmuştur. Bu zaman diliminde ve özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra insanlık, tarihinde daha önce olmamış bir biçimde ekonomik refaha ve hayat standartlarında meydana gelen artışa şahit olmuştur. 1970’lerde küreselleşme süreciyle birlikte bozulan büyümeden dolayı devlet bir kriz içerisine girmiştir ve bütün dünyada işsizlik ve enflasyon oranlarında artış meydana gelmiştir. Yeni-muhafazakâr dalga ve piyasa merkezli ekonomik reformlar –ki bu reformlar neo-liberal ve neo-muhafazakâr siyasetçilerin ve aydınların ümit ettiği şekilde devletin büyüklüğünü minimum seviyeye kadar azaltmak olmuştur- krize sırasıyla ideolojik ve politik cevaplar olarak yer almışlardır (Pereira 2000: 175). Gelişen sosyal devlet anlayışının, devletin görev tanımını değiştirmesi ve artırması,

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 12

Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

bunun yanında devletin girişimci olarak faaliyet gösterdiği alanlarda verimlilik ile ilgili yaşanan sorunlar ile kamu işletmeciliğinin rekabetçi çözümler sağlamakta yetersiz olduğunun görülmesi üzerine, icraya dönük devlet müdahaleciliğinden, regülasyona dönük devlet müdahaleciliğine doğru geçişler yaşanmaya başlanmıştır (Tepe-Ardıyok 2004: 106).

Küresel düzlemde ulus-devlet yapılanmasından, küresel ağlarla ülkelerin ve piyasaların birbirine bağlandığı geçiş sürecinde cereyan eden gelişmeler, hizmet vermede etkili bir devlet yapısının geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Devletlerin yerine getireceği görevler ve hizmetler arasında birtakım çelişkiler olduğu, kabul edilen bir gerçekliktir. Bu çerçevede, devletin görevlerinin yeniden biçimlendirilmesi; devletin giderek daha az alanda doğrudan hizmet arz eden, buna karşılık kolaylaştırıcı ve düzenleyici rolü ön plana çıkan bir yapı kazanmasına ilişkin talepleri görece olarak ön plana çıkarmaktadır (Saygılıoğlu-Arı: 27).

Bütün bunlardan sonra devlet ve piyasanın birbirine rakip değil de birbirinin tamamlayıcısı olacaklarını ifade etmek gerekmektedir. Devlet, yaptığı düzenlemelerle ve sağladığı finansman kolaylıklarıyla piyasanın önündeki engelleri kaldıracak, rekabeti tesis edecek ve yeniliklere kapı açacaktır.

3. Küreselleşme Çağında Ekonomi ve Devletin Değişen Yüzü

Yaşadığımız devri tanımlayan başlıca iki gelişme mevcuttur. Bunlardan birincisi; hem Komünist ve hem de Sosyal Demokrat kitlesel işçi partilerinin sosyalist projelerinin tarihsel çöküşüdür. Öte yandan, kuşkusuz, kapitalizmin ideolojisi olarak da bilinen “küreselleşme” olgusudur. Ancak bu iki olgu, birbiriyle ilintili olup, biri diğerine kesinlikle indirgenemez. Her biri bağımsız olarak çözümlenmesi gereken belirli dinamiklere sahiptir (Weber 1986: 32-35).

İki kutuplu dünyanın baş aktörlerinden birinin sahneyi terk etmesiyle başlayan dünya çapındaki değişim süreci küreselleşme olarak adlandırılmaktadır. Ulus devletlerin etkinliğinin azalması ve başta sermaye hareketleri olmak üzere ekonomik faaliyetlerin ve karşılıklı iktisadi bağımlılığın artması, küreselleşmenin en belirgin iki özelliğidir. Bu yüzden ekonomik

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 12

Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

serbestleşme ile ulus-devlet ilişkisinin seyri, küreselleşmenin ana ekseninin sınırlarını çizmektedir. Öte yandan küresel değişim süreci, ekonomiden siyasete, kültürden çevre anlayışına kadar her alandan köklü bir dönüşüm başlatmıştır. Ulus-devletlerin uluslararası güç dengelerindeki konumlarının değişmesi, ulusal ekonomilerin başarı kriterlerinin standartlaşması, hızlı iletişimin dünyanın uzak mekânlarında olup bitenleri yakınlaştırması, sermaye hareketlerinin ulus-üstü kurum ve değişmelere duyarlılığının artması, bireysel beklenti ve tüketim kalıplarının hızla değişmesi gibi gelişmeler, bu değişim ve dönüşümün çok yönlülüğünü açık bir biçimde hızla ortaya koymaktadır (Demir 2003: Ibid: 1–2)

Komünizmin başarısızlığı küresel kapitalizmin gücünden kaynaklanmamakta, demokratik hak ve atmosferin ancak Komünist parti ve rejimle sağlanabileceği varsayımından kaynaklanan ısrar, başarısızlığı mukadder kılmaktadır. Halbuki çok partili sistemin olmadığı, basın, ifade, düşünce ve dernekleşme hürriyetinin söz konusu dahi edilmediği bir atmosferde, işçiler yönetici sınıf olabilmeyi asla öğrenemezler. Politik özgürlüğün olmaması durumunda devrimsel dönüşümü zorunlu kılan “binlerce problem” le yüzleşildiğinde “binlerce çözüm” üretilemez.

Sosyal demokrasi bize muhalif bir başarısızlığı gösterir. Şöyle ki, liberal demokrasinin tevarüs eden kurumsal şekillerine duyulan aşırı saygı ve bağlılık, seçilme şeklini öğrenme esnasında sosyal değişimi mobilize edilme kapasitesini ortadan kaldıran bir “parlamentar sosyalizm” doğurdu. Belirli bir dönem için bu sistem, reforme edilmiş bir kapitalizmi yönetebilecek kapasiteye sahipti. Fakat toplumu dönüştürecek dinamizme sahip olmadığı için vizyonunu ve sosyalist söylemini çok kısa bir sürede kaybetti. Yeni sağın sosyal demokrasinin devlet bürokrasisiyle yirminci yüzyılın sonunda oluşturduğu başarılı entegrasyon, yüzyılın başında Max Weber’in fark ettiği, “uzun dönemde kent ve devletlerde hükümran olacak olan sosyal demokrasi değil, partiyi kuşatan ve fetheden parti olacaktır” (Weber 1986: 18-22) varsayımını haklı çıkartmıştır.

Sosyal demokrasinin harekete geçirici güç ve vizyonunun kaybı, farklı çağrışımlarla dolu bir “modernleşme” ve “Üçüncü Yol” (Third Way) (Williamson 2002: 27-29)

söylemlerinin ardına saklanmıştır. Aslında bu terimler; yeri geldiğinde solun küreselleşmeye meydan okumak için kullandığı ama çoğu zaman kapitalist küreselleşmeyi meşrulaştırmaktan öte gidemeyen yaklaşımlar olmuşlardır. Aslında bu terimlerin meydan okuyuşu ancak küreselleşmenin atıfta bulunduğu tarihsel arka planın ve bunun ortaya çıkarttığı kurumsal direncin sosyo-politik analiziyle anlaşılabilir.

4. Küreselleşmeyi Ekonomik Okumak

Küreselleşme moda bir tabir olarak, ekonomi gözlüğüyle ne anlama gelmektedir? Küreselleşme olgusuyla ilgili mitler ve yanlış anlamalar belirli gelişmelerin genelleştirilmesi ve belirli süreçlerin basite indirgenmesi yüzünden kaynaklanmaktadır. Günümüzde hükümlerlik kazanan küreselleşme olgusunun üçü konjonktürel, ikisi yapısal olmak üzere beş boyutu vardır (Singer 2002: 12):

1. SSCB ve Doğu Avrupa'nın komünist rejiminin çöküşü ve Komünist Parti elitinin yeni burjuvaziye dönüştüğü Çin ve Vietnam'ın geçmişi geride bırakmasıyla birlikte kapitalizmin yayılması

2. Günümüz neo-liberal çağında, Marx'ın 150 yıl önce yazdıklarının aksine, kapitalist fikirlerin ideolojik ve kültürel temellerinin gittikçe güçlenmesi

3. Son yılların uluslar arası sınıf oluşum süreci, özellikle kapitalist sınıflar arasında ulus-üstü bütünleşme;

Daha güçlü anlamda küreselleşme yapısal boyutta şu parametrelerle açıklanır: (Smith 1999: 119):

5. Doğrudan yabancı yatırım ve ticaretin artışıyla belirginleşen savaş sonrası Keynesçi/Bretton Woods düzeninin çelişkilerinin dışında gelişen dünya ölçeğinde kapital birikiminin aldığı yeni hal ve bu halin beraberinde getirdiği uluslar arası kredilerin çeşitliliği, para akışı, spekülasyonlar ve özel ve kamusal borçlar

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 12

Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

6. Ulus-devletten kaçan ulus-üstü sermaye olarak anlaşılması gereken ticaretin ve devletin uluslararasılaşması ve dünya ölçeğinde sermaye çıkması olgusu

Her ne kadar bu boyutların her biri detaylı bir analize ihtiyaç duysa da, dördüncü boyut birtakım zaaflar da içermekte ve sınıf çatışmalarını, enflasyonu, kar oranlarının düşüşünü ve eski “altın çağın” sona erişini çağrıştırmaktadır. Böylelikle, yatırım ve ticaretin en önemli merkezlerinde bile kronik olarak yaşanan krizler, kitlesel işsizlik, nüfusun büyük oranının yoksullaşması devletin rolünü hatırlatan unsurlar olarak değişimin yönü ve hızını belirleyen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşme süreci başlangıçta yeni sağ ideolojinin çatısı altında geliştiği ve neo-klasik ekonominin kavramsal çerçevesini referans aldığı için hem iç pazarda ve hem de uluslararası piyasada devletin rolünün azaltılmasını önerir. Küreselleşme olgusu ile beraber, hem devlet-ekonomi ilişkileri eskisinden radikal anlamda farklı bir raya oturmuş ve hem de oyuna yeni kurallar eklenmiş olduğundan sınıf yapı ve ilişkileri de göz ardı edilemez ölçüde kaymalara maruz kalmıştır.

Öncelikle, tek başına bir aktör olarak devlet, sınıf ilişkilerinin iktidar alanını teşkil etmektedir. Bu bağlamda, sermayenin uluslararasılaşması, yabancı yatırımın belirli politik sınırlar içerisinde kalmayıp devletin iktidar alanı içerisinde aktif bir oyuncu haline gelmesi ve politikayı belirleyen bir unsur olarak varlık göstermesi anlamına gelmektedir. İkincisi; devletler, küreselleşmeyle birlikte, sınırları içerisindeki piyasalar, özel mülkiyet ve ticari sözleşmeler için alt yapısal ve adli bir zemin oluşturmaktadır. Üçüncüsü; devletlerin sermaye hareketlerini, yatırımları, döviz kurlarını yöneten kurallar çerçevesinde değişimi okuyabildiği ölçüde küreselleşmenin gerçek otoriteleri haline gelmektedirler. Dördüncüsü; ekonomik gelişmeyi küresel zemine oturtma sürecinde devlet kesinlikle ekonomiden çekilmemeli ama ekonomiyle ilişkilerini ve enstrümanlarını yeniden yapılandırmalı ve sosyal aktör ve piyasaların sunumu ve düzenlenmesinde üstlendiği rolü yeniden tanımlamalıdır. Beşinci ve sonuncu olarak, uluslar arası anlaşmalarla sınırları tanımlanan devletler arası ilişkiler,

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 12

Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

anlaşmalar ve ajansları yöneten kurallar küresel sermaye birikimi ve hareketi için adli ve hukuki bir altyapı oluşturabilmelidir (Scholte 2000: 12-15):

Şunun da akılda tutulması gerekir ki, tüm bu süreçler işlevsel anlamda otomatik gelişen olgular değildir. Bilakis, tüm bunlar deneme yanılma, müzakere uzlaşma, gerilim ve çelişkiler sonucu ortaya çıkan yeni koşullardır. Yolsuzluk, acımasız küresel rekabet, siyasetçilere güvensizlik, banka kredilerinin istismarı, monopoli ve gümrük korumacılığı, sözü geçen bu yeni koşulların bazı yansımalarıdır.

Küreselleşmenin çelişkileri, neoliberal sağın politik ve ideolojik liderliğini sarsmış ve AB üye ülkelerinde büyük bir hızla sosyal demokratlar hükümet görevlerine art arda getirilmişlerdir. Bu gerçeklik ise neoliberalizmin küreselleşmenin bir ideolojisi haline gelerek siyasal ve ekonomik hayatta hükümran olduğunu göstermektedir (Roberson 1999: 23–25).

Küreselleşme ile birlikte demokrasi, insan hakları, özgürlük, çevrenin korunması gibi temel değerler evrensel nitelik kazanırken, her düzeydeki yönetim aygıtı gibi ulus-devlet de demokratikleşme, yerelleşme, saydamlık, katılım, esneklik, hesap verilebilirlik gibi güçlü eğilimlerin yoğun baskısı altında yeniden şekillenmeye zorlanmaktadır. Bu çerçevede devletin küçülmesi, deregülasyon, özelleştirme, siyasal reformlar, sosyo-ekonomik politikaların dönüşümü gibi stratejiler, ülkelerin temel politikaları haline gelmiştir. Bu süreçte ulus-devletin geleneksel politika araçları giderek zayıflamakta, dünyada hemen her alanda entegrasyonun derinleşmesi ile siyasal iktidarın küresel kurumlara ve yerelleşme eğiliminin güçlenmesi ile yerel parçalara doğru dağıtılması sonucu ulus-devlet iki yönlü bir baskının kısılcasına girmektedir. Bu kıskaç karşısında bariz bir şekilde geri çekilen devletin yeniden yapılanması da kaçınılmaz olmakta, özellikle küreselleşmenin temel dinamiğini oluşturan teknolojik devrim, kurulu devlet hiyerarşileri, örgütsel yapıları, yönetim süreçleri ve hizmet sunma biçimleri üzerinde büyük baskılar yapmaktadır (Köse 2003: 3).

Bugün için devletin mali alandaki rol ve fonksiyonlarında belirleyici olan en önemli etken globalleşme olgusudur. Globalleşme devletin mali alandaki rolünün yeniden

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

sorgulanmasına neden olmuştur. Globalleşmenin ülkeler için sağladığı avantajlar yanında özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından risk taşıyan yönlerine karşı gerekli tedbirlerin alınmasının devlerin görevlerinden biri olduğu savunulmaktadır. Fakat devlerin bunu nasıl gerçekleştirmesi konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. Global risklere karşı koruyucu ve müdahaleci devlet politikalarının uygulanmasını savunanlar olduğu gibi, koruma duvarlarıyla örülü dışa kapalı bir ülkenin global bir köy haline gelen dünyada etkinliğini daha fazla yitireceğini savunan görüşler de mevcuttur (Dileyici 2004: 33).

Ekonomik boyutlu küreselleşme, ulus-devletlerin birçok alanda olduğu gibi kamu mali yönetimi üzerindeki etkinlik ve kontrol alanlarının daralmasına yol açmıştır. Ulus-devlet bu alandaki sorumluluk ve yetkilerini uluslararası kurum ve kuruluşlarla paylaşmak zorunda kalmaktadır. Bu durum gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından küresel sürecin farklı anlamlar kazanmasına yol açmaktadır. Özellikle II.Dünya Savaşı'ndan sonraki küresel gelişmeler incelendiğinde bu durum daha net ortaya çıkmaktadır (Devrim ve Altay 2000: 45).

Sonuç:

Günümüzde küreselleşme bağlamında devletin yeniden yapılanmasına bağlı olarak ekonomik ilişkilerin yeniden şekillenmesi, ilerici sosyal değerlerle küreselleşme arasında bağ kurma eğilimini hızla artırmaktadır. Dünya Bankası'nın yukarıda atıfta bulunduğumuz raporunda ve AB'nin ortaya koyduğu 'Sosyal Şart' ta sol düşünceye meydan okuyan ortak paranın etkinliğin şahit oluyoruz. Aynı zamanda uluslararası anlaşmaların getirdiği iş ve çevre hakları Dünya Bankası'nın da empoze etmesiyle ikincil derece devlet reformlarını zorlayacaktır. Kapitalist değerlerin nüfuzunun tüm devlet-toplum ilişkilerinde, dünya küresinin her köşesinde ve insan hayatının farklı yüzlerinde yansımaya artışı hızlandıracak öncelikler hakim olacaktır.

Dünya Bankası tüm bu bilgi ve verilerden hareketle kesinlikle yetkileri kısıtlanmış, küçültülmüş ve ekonomiden tamamen çekilmiş minimal bir devleti öngörmez. Ancak Dünya Bankası'nın arzuladığı şey, sosyal demokrasiyi ayakta tutacak etkin bir kapitalist devleti tesis

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 12

Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

etmektedir. Bundan dolayı, Dünya Bankası bir hedef olarak küresel rekabeti benimsemiştir. İşte devlet bu noktada ekonominin küreselleşmesini yetkisini kısıtlayan bir tehdit olarak görmek yerine, aksine bu süreci hızlandırıcı tüm tedbirleri almalıdır. Zira sosyal demokrasi liberal demokratik kurumlarının varlığını, korunmasını ve sürdürülmesini ön görür. Ancak maalesef sosyal demokrasi geniş demokratik vizyonunu önemli ölçüde kaybetmiştir ve artık sosyalistleri dayanışmacı (cooperative) yaklaşımdan rekabetçi (competitive) ufka taşıyamamakta ve toplumu bu yeni değerler çerçevesinde yeniden organize edecek itici güce sahip olamamaktadır. Tam da bu noktada devletin yukarıda öngördüğümüz sosyo-politik konjonktürü dikkate alarak ekonomi alanında iktidarını yeniden tanımlamak ve değişimi doğru okumak gibi bir zorunluluğu mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA

- Anne O. Kruger, “Government Failures in Development”, **The Journal of Economic Perspectives**, Vol.4, No.3, (Summer, 1990).
- Anthony Smith, “Towards a Global Culture”, **Global Culture: nationalism, Globalization and Modernity**, (Editör: Mike Featherstone), London: Sage Publications
- Berna Tepe ve Şahin Ardiyok, “Devlete Yeni Rol: Regülasyon”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:37/1, Ankara, Mart 2004.
- Burhan Aykaç, “21. Yüzyılda Kamu Yönetiminde Yeni Eğilimler”, **G.Ü. İ.İ.B.F. Özel Sayısı**, 2002
- Dilek Dileyici, “Devletin Mali Alandaki Rol ve Fonksiyonlarındaki Değişim”, **Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar**, (Editör: C.C. Aktan, D. Dileyici, İ.Y. Vural), Seçkin Yayıncılık, Kasım 2004
- Fevzi Devrim ve Asuman Altay, “Küreselleşme Sürecinde Sosyal Devlet Anlayışındaki Değişmelerin Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması Açısından Değerlendirilmesi”, **15.Türkiye Maliye Sempozyumu**, Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayın No: 3, Antalya 2000

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 12

Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

- H.Ömer Köse, “Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 49, Nisan-Haziran 2003
- Immanuel Wallerstein, **Culture as the Ideological Battle Ground of the Modern World System**, 1990.
- Jan Aart Scholte, **Globalization: A Critical Introduction**, New York, 2000.
- Jeffrey Williamson, **Is Protection Bad For Growth? Will Globalization Last? Looking for Answers in History**, 2002
- Luiz Carlos Bresser Pereira, “State Reform in the 1990’s: Logic and Control Mechanisms”, **Institutions and the Role of the State**, (Editör: Leonardo Burlamaqui ve diğerleri), Edward Elgar Publishing Limited, UK 2000
- Max Weber, **Life and Death Implications of Globalization**, 1986
- Nevzat Saygılıoğlu ve Selçuk Arı, **Etkin Devlet**, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2000.
- Osman Yılmaz, *Bir Kamu Yönetimi Reformu için Strateji Seçenekleri*, <http://ekutup.gov.tr/planlama/42inciyl/yilmazo.pdf>
- Osman Yılmaz, *Kamu Yönetimi Reformu: Genel Eğilimler ve Ülke Deneyimleri*, DPT İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Şubat 2001, s.6, <http://ekutup.dpt.gov.tr/kamuyone/yilmazo/reform.pdf>
- Ömer Demir, **Küresel Rekabette Etkin Devlet**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Şubat 2003
- Peter Singer, **One World, The Ethics of Globalization**, Yale University Press, 2002.
- Roland Robertson, **Mapping the Global Condition: Globalization as the Central Concept**, Sage, 1999
- Thomas Hellman ve Kevin Murdock, “Financial Sector Development Policy: The Importance of Reputational Capital and Governance”, **Development Strategy and Management of the Market Economy**, Volume II, (Editör: Istvan P. Szekely ve Richard Sabot, Oxford University Press, New York, 1997

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 12 Mayıs – 2007

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

- Uğur Emek, “Devletin Kapasitesi ve İktisadi Kalkınma Sürecindeki İşlevi”, **Bağımsız Düzenleyici Kurumlar ve Türkiye Uygulaması**, TÜSİAD, Yayın No: TÜSİAD-T/2002–12/349, Aralık 2002

- Vito Tanzi, “The Changing Role of the State in the Economy: A Historical Perspective”, **IMF Working Paper**, September 1997.

- World Bank Report, **The State in a Changing World**, Oxford University Press, New York, 1997.